

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 9 Issue 2, A Tribute To Prof. Dr. Ali BİRİNCİ, p. 125-138, June 2017

DOI Number: 10.9737/hist.2017.526

Demokrat Parti İktidarı Döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Görüşmelerinde Demokrasi, Hürriyet ve Kalkınma Konularında Yapılan Tartışmalar

*The Discussions Made in Turkish Assembly About Democracy, Freedom and
Development During The Budget Sessions in Democrat Patry Period*

Prof. Dr. Mehmet EVSİLE
(ORCID: 0000-0001-5289-8703)
Amasya Üniversitesi - Amasya

Volume 9
Issue 2
A Tribute to
Prod. Dr. Ali
BİRİNCİ
June
2017

Öz: 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimler, Türk Demokrasi Tarihi açısından önemlidir. Çünkü ilk defa sandık sonuçları itibarıyla iktidar el değiştirmiştir. 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi dönemi bitmiş, Demokrat Parti dönemi başlamıştır. Demokrat Parti, kuruluş dönemlerinde ve seçim beyannâmelerinde ülkede demokratik düzeni kuracağını vaat etmiştir. Demokrat Partinin bu konudaki vaatleri ve 10 yıllık iktidar dönemindeki uygulamaları, ülke gündeminde sürekli tartışma konusu olmuştur. Bu konuda pek çok bilimsel çalışma yapılmış, tez, kitap ve makaleler yazılmış; konunun tarihi, siyasi, sosyal, ekonomik boyutları ortaya konmuştur. Demokrat Parti döneminde, demokrasi, hürriyet ve kalkınma konularında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bütçe görüşmeleri sırasında da çok yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Bu makalemizde, Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi'nden taradığımız bu konularla ilgili bilgiler literatüre kazandırılmak suretiyle bilime katkı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Demokrasi, Hürriyet, Kalkınma

Abstract: The elections held on 14th May, 1950 were important in regard of Turkish Democracy history. The country was governed by another political party for the first time in history through elections. The Republic People party that ruled the country for 27 years lost the power and The Democratic Political Party started to govern the country. The Democrat Party promised the citizens in their election declaration that they would establish a new democratic rules in the country. The promises and the applications of the Democrat Party in 10 years caused some arguments in the country. Many scientific articles, thesis, books have been published and many studies have been carried out about these arguments. The issue was handled in historical, political, social and economical aspects. In the Democratic Party period, there happened many discussions and arguments in Turkish Assembly during the Budget discussions about democracy, freedom and development. This study contributed to the literature with the knowledge with the articles obtained from the Turkish Assembly newspapers.

Keywords: Democrat Party, Democracy, Freedom, Development

Giriş

Demokrat Parti, kuruluş yıllarında ve ilk dönemlerinde, demokratik düşünce özelliklerini pek çok örnekle ortaya koymuştur. Daha sonra partinin düzenlediği kongrelerde, seçim beyannâmelerinde ve hükümet programlarında bu düşünceler tekrarlanmıştır.¹

¹ Fahri Sakal, *Çok Partili Döneme Geçişte Tek Partinin Muhalefet Anlayışı*, Etüd Yayınları, Samsun 2008, s.189-192.

Muhalefet yıllarında Menderes, demokrasi kavramını hem bireylere tanınması gereken demokratik hak ve hürriyetler, hem de çok partili sistem olarak anlamıştır.² 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti, demokratik düzenin yerine getirilmesi ve devlet ve birey arasındaki ilişkilerin hür insan ve hür vatandaş esasına dayanılarak yeniden düzenlenmesi misyonuyla kurulmuştur.³ Partinin kuruluş amacı ise, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumî siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet olarak tespit edilmiştir.⁴ Parti programında da demokrasi esaslarına en uygun devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu vurgulanmıştır.⁵

Bu düşünceler, parti kongrelerinde de ifadesini bulmuştur. Demokrat Parti, 7 Ocak 1947'de düzenlediği Birinci Büyük Kongresi'nden sonra yayınladığı bildiriye, *Hürriyet Misakı* adını vermiş,⁶ kanunlardaki antidemokratik unsurların kaldırılması talebini dile getirmiştir. Bu kongrenin kararları bazı yazarlar demokrasi fikrinin zaferi olarak tarif edilmiştir. 20 Haziran 1949 tarihinde yaptığı İkinci Büyük Kongresine ise *Millî Teminat Misakı* adı verilmiştir.⁷

Demokrat Parti'nin 8 Mayıs 1950 tarihli seçim beyannâmesinde, siyasî rejimin demokratik bir zihniyetle yeniden düzenleneceği, anayasada demokrasi için bazı değişikliklerin yapılacağı ifade edilerek *Söz Milletindir* sloganı ile tamamlanmaktadır.⁸ Bu beyannâmede Demokrat Parti'nin önceliğinin, kişi hak ve hürriyetlerini gerçekleştirerek demokrasinin tesisine çalışılacağı hususuna dikkat çekilmiştir.⁹

1950 seçim kampanyası sırasında Demokrat Parti İzmir İl Başkanı Ekrem Hakkı Üstündağ, son beş yılda, yüzyıllardır ülkede yerleşmiş olan keyfî idareyi kontrol altına almakla Türk tarihinde hiç görülmemiş bir hürriyet ve demokrasi devrinin alemdarlığını yaptıklarını ifade etmiştir.¹⁰ 1954 seçim kampanyası sırasında Celâl Bayar, *Millî İrade* kavramının altını çizerek, pek çok konuşmasında yer vermiştir.¹¹

29 Mayıs 1950 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunan Birinci Menderes Hükümeti'nin programında, 14 Mayıs'ın bir devre son veren ve yeni bir devir açan, Türk demokrasisinin zafer günü olarak anılacağı bir gün olduğu ifadelerine yer verilmiştir.¹²

30 Mart 1951 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunan İkinci Menderes Hükümeti'nin programında, *14 Mayıs İnkılâbı* ile asırlarca devam eden ve devlet hayatında kökleşmiş olan eski geleneklerin sarsıldığı; Demokrat Parti Hükümeti'nin en büyük kaygısının

² Süleyman İnan, *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta 2002, s.313.

³ Verda Pars, *Demokrat Parti Döneminde Siyasal Örgütlenme*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.90.

⁴ Pınar Kaya Özçelik, *Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemleri*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-3, s.171.

⁵ Emel Aslan; *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2014, s.10.

⁶ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasî Tarihinde Demokrat Parti (1946-1950)*, Phoenix Yayını, Ankara 2004, s.109.

⁷ Adem Özküçük, "Demokrat Partinin Demokrasi Söylemleri (1946-1957)", *Tarih Okulu*, Ocak-Nisan 2012, Sayı:XII, s.98-99.

⁸ Çağatay Benhür, "14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları", *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, Yıl: 2007, Sayı: 17, s.67.

⁹ A. Özküçük, *a.g.e.*, s. 100.

¹⁰ Hakkı Uyar, "1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi" *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 22-24 Ekim 2008, s.8.

¹¹ Ensar Yılmaz, "1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasî Sonuçları", *e-Journal of News World Sciences Academy Humanities*, 2010, Volume: 5, Number: 4, s. 545.

¹² *Hükümetler ve Programları I.Cilt 1920-1960*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Ankara, 1983, s. 154.

devlet hayatını, yeni mesnetlere dayayarak hürriyet nizamı içinde istikrarı temin etmek, kanun ve hukuk devletini gerçekleştirmek olduğu yazılmıştır.¹³

Demokrat Parti, demokrasi ve hürriyet ideallerini bu şekilde ortaya koyduktan sonra, iktidarının sonuna kadar bu konular tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi'nde bütçe görüşmeleri sırasında bu konularda dile getirilen bilgiler aşağıdaki şekilde tertip edilmiştir.

Demokrat Parti dönemi çok yönlü olarak incelenebilecek bir konudur. Türkiye'de çok partili hayata geçiş, Demokrat Parti iktidarı ile Türkiye'nin siyasal sistemi, ekonomik yapısı ve dış ilişkilerinde meydana gelen değişiklikler, Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı ülkelerle geliştirilen ilişkiler ve daha pek çok açıdan değerlendirmeler yapılabilir. Ancak bir makale hacmini aşmamak için, çalışmamızı Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçe görüşmelerinde ifade edilen konularla sınırlamak mecburiyetinde kaldık. İleriki çalışmalarımızda diğer konu başlıklarını da birer makale olarak yazmayı düşünüyoruz.

1-Demokrasi Kavramı Üzerindeki Tartışmalar

1952 yılı bütçe görüşmelerinden itibaren Demokrat Parti iktidarının sonuna kadar, iktidar ve muhalefete mensup milletvekilleri tarafından, bazen parti olarak içinde buldukları durumları izah etmek; bazen de ülkenin durumunu ifade etmek için defalarca demokrasi tarifleri yapılmış ve tartışılmıştır. Bu tartışmalar, muhakkak ki demokrasi kavramının çeşitli bakış açılarından izahını yaptığı gibi, ülkedeki demokrasi düşüncesinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına hizmet etmek gibi faydalı sonuçlar da vermiştir.

İlk olarak, demokrasinin ancak *adalet* ile yaşayacağına dikkat çekilerek, bir gayrimenkul davasının 8-10 sene, bir şahsî ahval davasının 2-3 sene sürdüğü bir ülkede adalet cihazının iyi işlediğini söylemenin imkânı olmadığı eleştirileri yapılmıştır.¹⁴

Demokrasinin, siyasî partiler ve kurumlar arasında diyalogları sağlama fonksiyonu üzerinde çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Bir muhalefet partisi genel başkanı, demokrasinin sadece bir seçim mekanizması olmayıp, aynı zamanda bir *teminatlar rejimi* olduğunu;¹⁵ diğer bir muhalefet milletvekili, demokrasinin *ihtilâflar rejimi* olduğunu, intibak halinde demokrasinin olamayacağını ifade etmiştir.¹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde fazla söz hakkı bulamayan Millet Partisi'nden bir milletvekili, demokrasinin, tahammül, münakaşa ve müsamaha; aynı zamanda ahlâk ve fazilete dayanan bir rejimi olduğunu söylemiştir.¹⁷ Hürriyet Partisi'nden bir milletvekili de, *demokrasi, yekdiğerine müsamaha ile muamele edebilen vatandaşların bulunduğu muhitlerde vücut bulan bir nimettir* sözleriyle katkı yapmıştır.¹⁸

İktidar-muhalefet ilişkileri açısından demokrasinin yeri ile ilgili görüşler de ifade edilmiştir. Hürriyet Partisi'nden bir milletvekili, demokrasinin kanunun ve ahlâkın elele verip, tayin ettikleri vazifelerden ve mes'uliyetlerden yoğrulmuş bir *fazilet rejimi* olduğunu vurgulayarak demokrasinin iyi niyete, mertliğe, fikre hürmete, sağlam bilgiye, medenî cesarete, enerjiye, karşılıklı fedakârlık duygularına dayalı; alenîlik ve samimîlik esasları üzerinde yaşayan ve demagoji ile ölen bir rejim olduğunu söylemiştir.¹⁹ Diğer bir muhalif

¹³ a.g.e., s.169.

¹⁴ Niyazi Ünal Alıcılı (Yozgat); 24.02.1952, TBMM, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi* (9. Dönem), Cilt: 13, s. 666.

¹⁵ Osman Bölükbaşı (Kırşehir); 28.02.1955, TBMM, *TBMM ZC* (10. Dönem), Cilt:5, s. 1007.

¹⁶ Turan Güneş (Kocaeli); 23.02.10956, TBMM, *TBMM ZC* (10. Dönem), Cilt:10, s.559.

¹⁷ Tahir Taşer (Kırşehir); 23.02.10956, TBMM, *TBMM ZC* (10. Dönem), Cilt:10, s.566.

¹⁸ İsmail Hakkı Akyüz (Tekirdağ); 22.02.10957, TBMM, *TBMM ZC* (10. Dönem), Cilt:17, s.442.

¹⁹ Hürriyet Partisi Meclis Grubu Adına Fethi Çelikbaş (Burdur); 26.02.1957, TBMM, *TBMM ZC*

milletvekili de, demokrasinin bir *murakabe rejimi* olduğunu ifade ederek kontrol mekanizmalarına dikkat çekmiştir.²⁰ İktidar partisi milletvekilleri de bu konuda görüşlerini açıklamışlardır: Demokrasinin sadece hakları düzenleyen bir rejim olmadığını, *maddî ve manevî mes'uliyetleri* de düzenlediğini, muhalefetin de bu açıdan sorumluluk sahibi olması gerektiğini ifade etmişlerdir.²¹ Diğer bir milletvekili de muhalefetin demokrasi için vazgeçilmezliğini şu sözlerle belirtmiştir:²² *Muhalefet, demokrasinin bir gayrimüfariki, tecezzi kabul etmeyen bir uzvudur. Bize göre, bizim istediğimiz gibi muhalefet olsun dediğimiz yok. En liberal memleketlerde olduğu kadar hiç olmazsa aklı başında, insaflı ve şuurlu bir muhalefet istiyoruz.*

Bir ülkede demokrasinin, ekonomik şartlarla ilişkisi, iktidar ve muhalefet milletvekilleri tarafından dile getirilmiştir. İktidar partisine mensup bir milletvekili, ülkede önce demokrasinin esaslarının kurulması, ondan sonra ekonomik şartların düzeltilmesi için çalışmak gerektiğini düşündüklerini; ancak bugün bunun tam tersine önce ekonomik imkânların oluşturulması, ondan sonra bu imkânlarla demokrasinin daha rahat kurulacağı görüşünde olduğunu ifade etmiştir.²³ Bir muhalefet partisi milletvekili de, demokratik sistemin daha önce tesis edilmesinin ekonominin gelişmesine katkı yapacağını vurgulayarak, bugün ekonomik imkânların oluşmadığını, ülkede mal darlığından kaynaklanan sıkıntıların yaşandığını, vatandaşların bir kilogram et alabilmek için kasap dükkânlarının önünde yığıldığını ve bunun da demokratik sistemin kurulmasına engel olduğunu ifade ederek bugünkü demokrasinin *kuyruklu demokrasi* olduğu gibi bir benzetme yapmıştır.²⁴

Demokrasinin, üzerinde yeşereceği bir zeminin de eğitim olduğu, okullarda demokratik anlamda eğitim verileceği ve demokratik esaslar dairesinde, konuşma ve düşünce hürriyetinin sağlanacağı, Millî Eğitim Bakanı tarafından açıklanmıştır.²⁵ Bu düşünceye destek olmak üzere muhalif bir milletvekili de ilköğretimin ülke sathında yaygınlaştırılmasını istemiştir.²⁶

Demokrasinin bir *hürriyetler rejimi* olduğu ve bu hürriyetlerin kullanılması hakkında da milletvekilleri görüşlerini açıklamışlardır. Bu konuda Demokrat Partili bir milletvekili, Eski Başbakan Şemsettin Günaltay'ın 12 Nisan 1952'de söylediği "*demokrasiyi hudutsuz hürriyet olarak telâkki etmek zihniyeti millî cemiyette anarşiye yol açar*" sözlerini hatırlatmıştır.²⁷

Başka bir milletvekili de, demokrasinin merkezî bürokrasi ile değil; mahallî yönetimlerle gerçekleşeceğine dikkat çekmiştir. Asırlardan beri yapılan inkılâp hamlelerinin merkezîyetçilik ve bürokrasinin gölgesi altında kaldığını, hâlbuki demokrasinin mahallî idareler eliyle daha yaygınlaşacağını ve topluma mal olacağını ifade etmiştir.²⁸

2-Demokrat Parti'nin Demokrasi Vaatleri Üzerindeki Tartışmalar

Demokrat Parti'nin iktidara gelmeden önce demokrasi alanında kamuoyuna yaptığı vaatlerin tutulmamış olması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde muhalefet partileri sözcüleri tarafından eleştirilmiştir. Demokrat Parti, demokrasinin yurdumuzda serbestçe gelişmesine

(10. Dönem), Cilt:17, s. 858.

²⁰ Suphi Baykam (Adana); 27.02.1959, TBMM, *TBMM ZC (11.Dönem)*, Cilt:7, s. 393.

²¹ Basın Yayın ve Turizm Vekili Sıtkı Yırcalı (Balıkesir); 27.02.1958, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:2, s.1084.

²² Burhanettin Onat (Antalya); 24.02.1957, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:17, s. 620.

²³ Hüseyin Balık (Zonguldak); 18.02.1953, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 20, s. 417.

²⁴ Sırrı Atalay (Kars); 21.02.1958, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt: 2, s. 280.

²⁵ Maarif Vekili Celâl Yardımcı (Ağrı); 26.02.1958, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt: 2, s. 746.

²⁶ Hasan Tez (Ankara); 26.02.1958, TBMM, *TBMM ZC 11. Dönem)*, Cilt: 2, s. 763.

²⁷ Turan Bahadır (Denizli); 27.02.1959, TBMM, *TBMM ZC (11.Dönem)*, Cilt: 7, s. 1250.

²⁸ Fahri Belen (Bolu); 25.02.1956, TBMM, *TBMM ZC 10. Dönem)*, Cilt: 10, s. 698.

engel olan bütün antidemokratik hükümleri ve gelenekleri kısa bir zamanda ortadan kaldıracığını; vatandaşlık hakları, düşüncesini ifade ve toplantı hürriyetlerini vereceğini, ayrıca devlet memurlarının her türlü siyasi baskıdan kurtarılacağını, böylece Türkiye'nin, gelişmiş ülkeler seviyesine getirileceğini vaat etmiştir. Ancak bu vaatler parti ve hükümet programlarında kalmış, ilk iktidar döneminde muhalefetin bu hususlara dair talep ve şikâyetleri dikkate alınmamıştır.²⁹

Bu konudaki eksiklikler, Demokrat Partili milletvekilleri tarafından da kabul edilmiştir. Kastamonu milletvekili Ziya Termen, 1950'den 1956'ya kadar çıkartılan kanunların bazılarının antidemokratik nitelikler taşıdığını itiraf etmiş; ancak bunun Menderes Hükümetleri ile ülkede bir diktatorya ve tek parti hegemonyasının kurulması olarak yorumlanmaması gerektiğini ifade ederek, uygulamada yanlışlıklar varsa, bunların düzeltilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁰

Demokrat Parti hükümetlerinin demokratikleşme konudaki eksikleri, muhalefet sözcüleri tarafından dile getirilmiştir. Hakim teminatının sağlanmadığından şikâyetçi olan Hürriyet Partisi Grup sözcüsü, Demokrat Parti'nin birbirini takip eden iktidar yıllarında millete verdiği sözlerin yerine getirilmediği, adalet namına dehşet verici tedbirlerin alındığı müşahedelerine yer vermiştir. *Bu tedbirlerin başında hakim istiklâlini ve bağımsız adaleti baltalayıcı olanları sayabiliriz* derken;³¹ Cumhuriyetçi Millet Partisi sözcüsü, iş mevzuatının demokratik hale getirilemediğine dikkat çekmiştir. Çalışma hayatının tanzimi, çalışanların refah seviyesinin yükselmesi ve işçi-işveren arasındaki münasebetin memlekete hizmet edecek bir şekle sokulması ve sosyal emniyet ve adaletin sağlanması, iş ve çalışma hayatına ait kanunların demokratik şart ve îcaplara uygun bir şekle getirilmesi ile mümkün olacağı ifade edilmiştir. İş Kanununun bu esaslar çerçevesinde düzeltilmesini temenni etmiştir.³²

Muhalef parti mensuplarının keyfi şekilde takip ve tevkif edilmeleri de Cumhuriyetçi Millet Partisi grup sözcüleri tarafından dile getirilmiştir. Buna göre iktidar, muhalefet üzerinde baskı politikalarını artırdıkça İstanbul Savcılığı da bundan etkilenerek muhalif parti mensuplarını hiçbir kanunî sebebe dayanmadan cezaevlerinde topladıklarını ifade etmiştir. Bazen tutukluluk sürelerinin ceza müddetini bile aştığı durumların yaşandığından şikâyet edilmiştir.³³

Demokrat Parti iktidarının kendi taraftarlarını kolladığı, ancak idarenin tarafsız olması gerektiği hususu da dikkat çeken diğer bir konu olmuştur. Bu uygulamaların olumsuz sonuçlarının sanki ülkede bir hükümet değil de parti teşekkülünün bulunduğu gibi yanlış anlaşılmalara yol açtığı; hâlbuki mevcut hükümetin Demokrat Parti Hükümeti değil, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olduğu ifade edilmiştir. Dünyada meydana gelen gelişmelerin de bu uygulamalara izin vermediği, insan haklarının her vatandaşa eşit bir şekilde uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Böylece bütün vatandaşların külfetlerde ve nimetlerde tam bir eşitlik ve tarafsızlık içinde bulunacağı, bunun da Türkiye'nin istikbâlini kurtaracağı dile getirilmiştir.³⁴

²⁹ Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Adına Nüvit Yetkin (Malatya); 18.02.1955, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:5, s. 231.

³⁰ Ziya Termen (Kastamonu); 22.02.1956, TBMM, *TBMM ZC 10. Dönem*, Cilt: 10, s. 499-500.

³¹ Hürriyet Partisi Meclis Grubu Adına Behçet Karaalp (Burdur); 24.02.1957, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:17, s. 697.

³² Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis Grubu Adına Mehmet Mahmudoğlu (Kırşehir); 27.02.1957, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:17, s. 1083

³³ Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis Grubu Adına Mehmet Mahmudoğlu(Kırşehir); 18.02.1954, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:10, s. 627-628.

³⁴ M. Kâmil Boran (Mardin); 24.02.1958, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt: 2, s. 552-553.

3-Antidemokratik Kanunların Kaldırılmaması Üzerindeki Tartışmalar

Bu konudaki ilk eleştiriler, Millet Partisi adına genel başkan Osman Bölükbaşı tarafından yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşının sonunda ortaya çıkan durumun Türkiye'yi, demokrasinin bir ön karakolu haline getirdiği,³⁵ ancak Demokrat Parti hükümeti tarafından bu duruma uygun çalışmalar yapılmadığı, eski hükümetlerin çıkardığı demokratik olmayan kanunların hâlâ yürürlükte olduğu, iktidarın el değiştirmiş olmasına rağmen rejimin siyasî karakterinin değişmemiş olduğu eleştirilmiştir.³⁶ Ayrıca yine Osman Bölükbaşı tarafından, beş sene muhalefette, hürriyet ortamını kuracağını vaat ederek gelen iktidarın, aradan dokuz aylık bir zaman geçmesine rağmen diktatörlüğün temeli olan kanunların hâlâ ayakta olduğu; hükümetin icabında bu baskı kanunlarını kullanmak zihniyetinde olduğu ifade edilmiştir.³⁷

Daha önce Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili iken bu partiden çıkarıldıktan sonra Demokrat Parti'ye geçerek oradan milletvekili olan Sinan Tekelioğlu, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaptığı kanunların önemli bir kısmının antidemokratik maddeler taşıdığını ifade ederek, Demokrat Parti iktidarına düşen işin, kanunlardaki bu antidemokratik maddeler ile anayasadaki altı oku kaldırarak, ülkeyi selâmet içinde yönetmek olduğunu ifade etmiştir.³⁸ Bu eleştirilere cevap veren Demokrat Parti Zonguldak milletvekili Muammer Alakant, kanunlardaki antidemokratik maddelerin kaldırılmamış olduğunu kabul etmekle birlikte, bu maddelerin Demokrat Parti iktidarı tarafından vatandaşlar aleyhine uygulanmadığını söylemiştir.³⁹ Adalet Bakanı Halil Özyörük ise, sayıları altı bini bulan kanun yığınları arasından antidemokratik mahiyet taşıyan hükümleri taramak vazifesiyle ve ilim erbabından mürekkep bir komisyonun çalışmaya başlayacağını vaat etmiştir.⁴⁰

Adalet Bakanı'nın vaat ettiği Antidemokratik Kanunları Tarama Komisyonu, 4 Nisan 1951 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuş, 2 Şubat 1952 tarihine kadar çalışarak düzeltilmesi gereken kanunlar hakkındaki raporunu İçişleri Bakanlığına sunduğu halde, bu rapor istikametinde herhangi bir çalışma yapılmamıştır.⁴¹ Dolayısıyla bu konudaki şikâyetler, sonraki yıllarda da devam etmiştir. Hattâ iktidar partisi milletvekilleri de komisyonun çalışmalarını bitirememesinden duydukları rahatsızlığı zaman zaman dile getirmişlerdir.⁴² Komisyonun değiştirilmesini gerekli gördüğü antidemokratik maddelerin değiştirilmesinin hükümetten beklendiği de ifade edilmiştir.⁴³

Demokrat Parti'nin iktidara gelmeden önce şikâyet ettiği İller Kanunu, Yargıçlar Kanunu, Memurîn Muhakemat Kanunu, İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanunu, Belediye Kanunu, Beden Terbiyesi Kanunu, İzale-i Şekavet Kanunu, Polis Vazife ve Selâhiyet Kanunu gibi kanunlar ve 1924 Anayasası üzerinde antidemokratik maddeler bulunduğu Hürriyet Partisi⁴⁴ ve Cumhuriyet Halk Partisi⁴⁵ milletvekilleri tarafından dile getirilmiştir. 1957 yılına gelindiği halde bu konudaki şikâyetler hâlâ meclis gündemini meşgul etmektedir.⁴⁶ "Aziz Türk milletine,

³⁵ Osman Bölükbaşı(Kırşehir); 19.02.1951, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 2, s. 227.

³⁶ Osman Bölükbaşı (Kırşehir); 19.02.1951, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 2, s. 234.

³⁷ Osman Bölükbaşı (Kırşehir); 19.02.1951, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 2, s. 233-234.

³⁸ Sinan Tekelioğlu (Seyhan); 19.02.1951, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 2, s. 253-254.

³⁹ Muammer Alakant (Zonguldak); 20.02.1951, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 2, s. 280.

⁴⁰ Adalet Bakanı Halil Özyörük (İzmir); 22.02.1951, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 2, s. 502.

⁴¹ Hürriyet Partisi Meclis Grubu Adına Safaeddin Karanakçı (Çanakkale); 24.02.1956, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:10, s. 689.

⁴² Kemâl Türkoğlu (Mardin); 21.02.1952, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 13, s. 412.

⁴³ Necip Bilge (Niğde); 17.02.1953, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 20, s. 381.

⁴⁴ Hürriyet Partisi Meclis Grubu Adına Safaeddin Karanakçı (Çanakkale); 24.02.1956, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:10, s. 688-689.

⁴⁵ Abdurrahman Boyacıgiller (Zonguldak); 21.02.1952, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt: 13, s. 446.

⁴⁶ Hürriyet Partisi Meclis Grubu Adına Behçet Karaalp (Burdur); 24.02.1957, TBMM, *TBMM ZC*

adalet huzursuzluğunu gidereceğini, vatandaş hak ve hürriyetlerini teminat altına alacağını, tek parti devrinden arta kalan ne varsa tasfiye edileceğini, belli başlı antidemokratik hükümleri ihtiva eden mevzuatı kaldıracağını ve adalet işlerinin yürütülmesinde başlıca esas olan teminatlı bir adalet tesis edeceğini ilân ve taahhüt eden Demokrat Parti iktidarı, esefle ifade etmek isteriz ki, sayıp dökülen bu parlak vaatlerin hiçbirini tahakkuk sahasına intikal ettirememiştir.”sözleri dikkat çekmektedir. Hattâ 1957 seçimlerine giderken İsmet İnönü, iktidara geldiklerinde Demokrat Parti’nin getirdiği antidemokratik kanunları kaldıracaklarını bile vaat etmiştir.⁴⁷

Yapılan eleştirilere karşılık iktidar partisi sözcüleri, savunma mekanizmaları geliştirmekten geri kalmamışlardır: Buna göre teşkilât kanunlarından antidemokratik maddelerin ayrılması meselesi o kadar kolay değildir. Bunlar üzerinde ilmî çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için bir hazırlık devresi gereklidir.⁴⁸

Demokrat Parti iktidarında bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmadığı gibi 1957 yılından sonra bu konu artık Türkiye Büyük Millet Meclisi gündemine de gelmemiştir. Bu durum, muhalefet partisi mensupları tarafından Demokrat Parti’nin demokratik iklimi kuramadığı şeklinde eleştirilmiştir. Bunlara göre Demokrat Parti, şaşaalı bir hürriyet doktrinine dayanan bir programla memlekete hizmet etmeyi ispat için iş başına gelmek şansını kazanmıştı. Ancak siyasî rejiminin demokratik bir süsü olarak kalmıştır. Demokrat Parti, milletin hâkimiyeti yerine tek parti hâkimiyetinin kurulmasına mani olamadığı için anayasadaki kuvvetler birliği esasının değişikliği lüzumunu, seçim ve hükümet programlarının başına koymuş idi. Buna paralel olarak tek parti devrinin bütün usûlleri, nizamları ve alışkanlıkları tasfiye edilecekti. Demokratik hakları ve hürriyetleri engelleyen kanunların demokrasi ruhuna uygun şekilde tadillerini yapacaktı, vatandaş haklarını ve hürriyetlerini teminat altında bulundurmak için adalet cihazının tam istiklâlî sağlanacaktı. Demokrat Parti iktidarının iklimi, vaat edilen ve beklenen böyle bir iklim olmamıştır.⁴⁹

4-Demokrat Parti’nin Hak ve Hukuk İhlalleri Üzerindeki Tartışmalar

Demokrat Parti iktidarının, başından beri gerçekleştirdiği iddia edilen hak ve hukuk ihlalleri ve Demokrat Parti temsilcilerinin buna verdiği cevaplar da tespit edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi grup sözcüsünün ihlal iddiaları şunlardır:⁵⁰

1-Demokrat Parti iktidarı, partilerinin kuruluşuna hâkim olan gaye ve prensipten uzaklaşmış ve böylece kendi kendini inkâr mevkiine düşmüştür.

2-Siyasî hürriyetlerimizle demokratik müesseselerimizi yeter derecede teminata bağlamak için millete karşı taahhüt altına giren Demokrat Parti iktidarı, bu sözünü yerine getirmek şöyle dursun, eski hürriyetleri de kısmı ve yehut tamamen kaldırmıştır,

3-Demokrat Parti iktidarı demokratik memleketlerin hiçbirinde eşine rastlanmayan ve hukuk devleti anlayışı ile bağdaşmasına imkân olmayan partizan bir idare kurmuştur,

4-Vatandaşın siyasî hak ve hürriyetlerini kısmak için (memleketin menfaati böyle icap ettiriyor teranesi ile) baskı kanunları çıkarmaktan çekinmemiştir,

(10. Dönem), Cilt:17, s. 696.

⁴⁷ A. Özküçük, **a.g. makale**, s.109.

⁴⁸ Demokrat Parti Meclis Grubu Adına A.Hamdi Sancar (Denizli) ; 24.02.1956, TBMM, *TBMM ZC*

(10. Dönem), Cilt:10, s. 639.

⁴⁹ Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Adına Faik Ahmet Barutçu (Trabzon); 18.02.1954, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt:28, s. 535-536.

⁵⁰ Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Adına Avni Doğan (Ankara); 29.02.1960, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:12, s. 1110-1111.

5-Bugünkü millî varlığımızın ve Türkiye Cumhuriyetinin temeli olan Atatürk inkılâplarını, küçümsetmek için, millete mal olan ve mal olmayan inkılâplar diye parçalamıştır,

6-İçtüzükte yapılan değişiklikler, kürsü hürriyetini ve denetim imkânlarını engellemiştir,

7-Adalet istiklâlini en geniş ölçüde sağlamak için millete söz veren bu iktidar, hâkimlerin serbest içtihat ve istiklâl kudretini gölgelemiştir,

8- Can ve mal emniyetini tehlikeye düşüren tertipli tecavüzlerin mes'ullerini müsamaha ile karşılamaktan vazgeçmemiştir,

9-Denetimsizliğin doğurduğu nüfuz ticareti ve suiistimallerin alabildiğine çoğalmasına kayıtsız kalmıştır,

10-Anayasa değişikliği, demokratik müesseselerin teminata bağlanması, antidemokratik kanunların yalnız mevzuatımızda değil, alışkanlık ve uygulamada yer alması muhtemel son kalıntıları söküp atmak için millete verdiği sözü tamamıyla unutmuş ve son yıllarda bu konuların artık ağıza alınmamasına gayret sarf etmiştir,

11-Müstakil Türk basınını, ağır kayıtlar altında fikir ve yazı hürriyetinden mahrum etmiştir,

12- Demokrat Parti iktidarı devlet radyosunu millî bir müessese olmaktan çıkarmış, kendi partisinin menfaati uğruna şeref ve haysiyetleri ayaklar altına alan bir yalan ve iftira makinesi haline sokmuştur,

13- Demokrat Parti iktidarı, devamlı olarak takip ettiği enflasyoncu politikasının yıkıcı tesirleriyle ağır bir buhranın doğmasına sebep olmuş, çok geç kalmış olarak aldığı istikrar tedbirlerini, daha önce alınması gereken diğer lüzumlu tedbirler silsilesine bağlamadığı için ekonomik bünyemizde derin yaraların açılmasını önleyememiştir.

Bu ithamlara karşılık olarak Demokrat Parti grup sözcüsü şu cevabı vermiştir:⁵¹ “Evvelâ şu ciheti ifade etmek isterim ki, muhaliflerimiz bu beyanları ile yeni bir fikir getirmedikleri gibi, samimî de değildirler. Bunlar Demokrat Parti İktidarının işbaşına geldiğinin hemen akabinde başlayıp umumî efkâr üzerinde tesirini kaybetmiş teranelerden ibarettir. Yüksek huzurunuzda serd etmiş oldukları fikirlere cevap verirken 1950 den beri takip etmiş oldukları politikalarını ve tutumlarını da arz etmek istiyorum. Demokrat Parti, iktidara gelince ne yapmıştır ki, bu beyler daha haftasında bu sözleri sarf etmeye ve bu ithamı yapmaya cüret ediyorlar? Arz edeyim: Devri sabık yaratılmayacağı beyan olunmuş, af kanunu çıkarılmış ve basın üzerinde mevcut olan bütün kayıtlar kaldırılmak suretiyle hudutsuz bir hürriyet temin olunmuş, öyle değil mi? Daha o günden hürriyetin mevcut olmadığından, seçim emniyetinden bahsedilmeye başlandığına göre, bugün söyledikleri sözlerin ilk günden itibaren tekrar edilmiş, eskimiş, fersudeleşmiş bir plâğın zaman zaman yenilenip ortaya sürülmüş olmasından başka bir şey olmadığı aşikârdır. Hem muhalefetin bir sözü diğer sözlerine uymuyor. Uymuyor değil, tamamen birbirine zıt, birbirinin aksi fikirler. İktidarda iken başka, muhalefette iken başka söylüyorlar. ”

⁵¹ Demokrat Parti Meclis Grubu Adına Baha Akşit (Denizli) ; 29.02.1960, TBMM, TBMM ZC (11. Dönem), Cilt:12, s. 1114.

5-Basın Hürriyeti ve Sınırlamalar Üzerindeki Tartışmalar

Basın hürriyeti konusunda iktidar ve muhalefet partileri mensupları arasında karşılıklı diyaloglar yaşanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi grup sözcüsü, “*sekiz yıldan beri geçirdiğimiz tecrübeler göstermiştir ki, Demokrat Parti iktidarı basın ve yayın alanındaki icraatından da daha ziyade ve hattâ tamamen denebilecek derecede diktatörlüklerde rastlanan yolları benimsemiştir*” sözleri ile iktidarı itham etmiş,⁵² bundan bir yıl sonra Demokrat Parti sözcüsü, bu ithamları cevaplandırmıştır:⁵³ “*demokrasi ancak matbuat hürriyeti ile tesis olunur prensibini bütün toplantılarda halka yaymak ve bu memlekette hürriyet rejimi olmadıkça, matbuat hürriyeti bulunmadıkça, demokrasi teessüs edemez ve binaenaleyh bugünkü rejim tamamen antidemokratik bir rejimdir diyerek halkı siyasî gayelerine yardım etmek yoluna sürüklemek için gayretler sarf ettiklerini görüyoruz.*”

4 Aralık 1957 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde okunan Beşinci Menderes Hükümeti’nin programında, *demokrasilerde matbuat rejimlerinin haiz olduğu ehemmiyeti izahtan müstağni addederek matbuata ait mevzuat ve tatbikatta da bizzat hürriyet rejimini zedeleyecek bazı boşlukların ve eksikliklerin mevcudiyetine işaret etmek lüzumuna kaniiz. Bunların sür’atle gözden geçirilerek halledilmesini ele alacağız* ifadeleri ile basın hürriyeti konusundaki eksiklikler kabul edilmiştir.⁵⁴

Demokrat Parti döneminde, basın hürriyetinin sınırlanması şeklinde yorumlanan iki kanun çıkartılmıştır ki ayrıntıları şöyledir:

1. 9 Mart 1954 tarih ve 6334 sayılı, *Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanun*,
Madde 1: Matbuat vasıtasıyla her ne suretle olursa olsun
 - a. Namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması,
 - b. İtibar kırarak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi,
 - c. Rıza hilâfına hususî veya ailevî ahvalin teşhir olunması,
 - d. Yukarıdaki hal ve suretlerle tecavüz, hakaret, isnat veya teşhire maruz bırakılacağından bahisle tehditte bulunulması hallerinde fail 6 aydan 3 seneye kadar hapis ve 1000 liradan 10000 liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Yukarıda yazılı cürümler resmî sıfatı haiz olanlar aleyhinde sıfat veya hizmetlerinden dolayı işlendiğinde cürüme mürettep olan ceza üçte birden yarıya kadar artırılarak hükmolunur.⁵⁵

2. 7 Haziran 1956 tarih ve 6732 sayılı, *Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki 6334 sayılı kanunun adı ile bazı maddelerinin tadiline ve bir madde ilâvesine dair kanun*,

Madde 1: Matbuat vasıtasıyla her ne suretle olursa olsun,

- a. Namus, şeref, itibar veya haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması,

⁵² Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Adına Emin Soysal (Maraş); 27.02.1958, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:2, s. 1076.

⁵³ Demokrat Parti Meclis Grubu Adına Hulûsi Köymen (Bursa); 26.02.1959, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:7, s. 1088.

⁵⁴ *Hükümetler ve Programları I.Cilt 1920-1960*, s. 215.

⁵⁵ *T.C. Resmî Gazete*, 17 Mart 1954, Sayı:8660, s.8653.

- b. İtibar kırarak veya şöhret, meslek veya servete zarar verebilecek bir hususun isnat edilmesi,
- c. Rıza hilâfına hususî veya ailevî ahvalin işaa edilmesi veya teşhir olunması,
- d. Yukarıdaki hal ve suretlerle tecavüz, hakaret, isnat, işaa veya teşhire maruz bırakılacağından bahisle tehditte bulunulması,
- e. Kanunda tasrih edilen haller haricinde resmî sıfatı haiz olanları küçük düşürmeyi hedef tutan veya bunlar aleyhine istihkâr veya istihfaf hissi telkin edebilecek neşriyat yahut müphem ve suizannı davet eyleyebilecek mahiyette neşriyatta bulunulması hallerinde fail 1 seneden 3 seneye kadar hapis ve 3000 liradan 10000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Yukarıdaki yazılı cürümler resmî sıfatı haiz olanlar aleyhinde sıfat ve hizmetlerinden dolayı işlendiğinde cürüme mürettep olan ceza üçte birden yarıya kadar artırılarak hükmolunur.⁵⁶

6-Hürriyet Ortamının İstismarı Üzerindeki Tartışmalar

İktidar ve muhalefet milletvekilleri arasında tartışmalara sebep olan diğer bir konu da, oluşturulan hürriyet ortamının istismar edilmesi hususu olmuştur. Demokratik hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasından şikâyetçi olan muhalefet mensuplarına karşılık, iktidar partisi mensupları da muhalefetin hürriyet ortamını bozduğu şeklinde cevaplar vermiştir. 25 Mayıs 1954 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunan Üçüncü Menderes Hükümeti'nin programında, bu konuda Başbakan Adnan Menderes şunları söylemektedir:⁵⁷ *Ne gariptir ki, bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü cebir ve tazyik vasıtalarıyla ve her neviden politika taktikleriyle önlemeye çalışanlar, iktidardan düşer düşmez bir anda aşırı ve ölçüsüz hürriyet taraftarı kesilmişlerdir.Yine bu dört sene içinde bütün vatan sathı on binlerce sözde mitinglerin sahnesi haline getirildi. Bu mitinglerde söylenen sözler, hürriyetlerin nasıl kötü kullanıldığının ve fikir hürriyeti adına müstehcen bir sövüp sayma salgınının bütün memlekette ne derecelerde manevî tahribata sebep olduğunun ibret ve tesir veren örneklerini teşkil eder.*

Başbakan Adnan Menderes, daha sonraki yıllarda da muhalefete bu konuda eleştiriler yöneltmeye devam etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulunda yaptığı bir konuşmada, Demokrat Parti iktidarından önce hürriyetlerin olmadığını savunmuştur. Demokrat Parti öncesi iktidarlara Demokrat Parti iktidar döneminin bıçakla kesilmiş gibi ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Bugün ülkede hürriyetlerin olmadığını söyleyenlerin 1935, 1940, 1945 yıllarına bakmaları gerektiğini; bu yıllarda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin mevcut olmasına karşılık muhalefetin bulunmadığını, dolayısıyla kendi dönemlerinin hürriyetler açısından önceki döneme göre daha ilerde olduğunu söylemiştir.⁵⁸

Demokrat Parti milletvekilleri de bu konudaki tartışmalara katılmış ve kendilerine yöneltilen eleştirilere karşı Demokrat Parti hükümetinin meşru bir hükümet olduğunu ifade etmişlerdir:⁵⁹ *“Demokrat Parti iktidarlara, tamamen millî iradeye müstenit, meşru ve meşruiyetinin herkesçe tanınması icap eden bir iktidardır. Bu iktidara bazen muhalefet mensuplarının iştirakiyle, bazen yalnız kendi ekseriyetlerine binaen çıkarılan kanunları hürmetle telâkki etmek ve onların memleket ve millet indindeki itibarını düşürecek şekilde konuşmamak lâzımdır. Aksi vahim bir haldir.”*

⁵⁶ T.C. Resmî Gazete, 8 Haziran 1956, Sayı:9327, s.14505.

⁵⁷ Hükümetler ve Programları I.Cilt 1920-1960, s. 181.

⁵⁸ Başvekil Adnan Menderes (İstanbul); 24.02.1957, TBMM, TBMM ZC (10. Dönem), Cilt:17, s. 710.

⁵⁹ Nusret Kirişioğlu (Sakarya); 24.02.1958, TBMM, TBMM ZC (11. Dönem), Cilt:2, s. 554.

7-Demokrasinin Akıbeti Hakkındaki Endişeler

İktidar ve muhalefet partileri sözcüleri arasındaki tartışmaların sert ve yıpratıcı bir hal alması üzerine, bazı muhalefet temsilcileri, demokrasinin geleceği hakkındaki endişelerini ifade etmek ihtiyacını hissetmeye başlamışlardır ki bunlardan birinde, Hürriyet Partisi sözcüsünün "... memleketimizde demokratik nizamın akıbeti hakkında ciddi endişelerin duyulduğu bugünlerde, hürriyetlerin bekçisi ve mülkün temeli olan adaletin, modern hukuk devletinde bulunması gereken teminat ve müesseselerden mahrum olması, bu endişelerimizi bir kat daha artırmaktadır"⁶⁰ ifadeleri yer alırken; diğer bir beyanatta, Osman Bölükbaşı'nın, "...bilhassa 1954'ten bu tarafa anayasanın verdiği imkânlardan faydalanılarak çıkarılan ve insan haklarını ve anayasa prensiplerini tahrip eden kanunlar ve malûm tatbikatla hak ve hürriyetler birer gölge haline getirilmiş ve bunlara bekçilik edecek bütün müesseseler adalet ve idare cihazı ile, matbuat ve üniversitesiyle siyasî iktidarın tesir ve tahakkümü altına konmuş ve meflûç bir hale getirilmiştir. Bu şartlar altında teminatlar rejimi olan demokrasinin varlığından, huzur ve emniyetten bahis olunamayacağı tabiidir. Elllerinde imkân varken şu veya bu hesaplara rejimi teminata bağlamayanlar bunun ıstırabını en çok kendileri çekerler ve kendi akıbetlerini kendi elleriyle hazırlamış olurlar"⁶¹ sözleri dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte iktidar partisi milletvekilleri de, partiler arasındaki münasebetlerde demokratik usûllerin yerleşemediğini itiraf etmişlerdir:⁶² "Partiler arası münasebetlerde inkişaflar hiç de demokrasi lehine tecelli etmedi arkadaşlar. Ve halen de olduğu gibi müşterek bir aktin teassüsü karşısında bir vahdet yoluna gidilmedi. Yalnız ve yalnız aksi tesirler. Bunun neticesidir ki, arkadaşlarımız, memlekette hükümet idaresi mes'uliyetini üzerine almış şahısların haysiyet ve itibarının korunması ve bunun bir kanun müeyyidesine bağlanması gibi içtimaî bir zaruret neticesi olarak bildiğimiz 6334 ve 6732 sayılı kanunlar hey'et-i muhteremenizce kabul edildi ve bu kanunların tatbiki Demokrat Partiyle Halk Partisinin arasındaki mesafeyi açtı."

Yukarıdaki sözlerden, ülkedeki demokrasi seviyesinin çok düşük oluşundan iktidar partisi de muhalefet partileri de hiç memnun değildir. İktidar ve muhalefet arasındaki yıpratıcı diyalogların ülkenin ve demokrasinin geleceği açısından sıkıntılara yol açacağı endişesi günden güne artmaktadır.

8-Kalkınmanın Hürriyete Tercih Edildiği İddiası Üzerindeki Tartışmalar

Demokrat Parti'ye yöneltilen eleştirilerden biri de, kalkınmanın hürriyete tercih edildiği şeklindeki bir iddiadır. Bu iddiayı öne süren Cumhuriyet Halk Partisi sözcüsü, "Son zamanlarda Demokrat Parti idarecilerinin, belli başlı propaganda teması şudur: Türk milletinin bugünkü davası hürriyet davası değildir. İlk başarılacak dava kalkınma davasıdır." sözleriyle kalkınmayı hürriyete tercih ettiğini ifade etmiştir.⁶³

Demokrat Parti yetkilileri de, kalkınmaya öncelik verdiklerini çeşitli konuşmalarında dile getirmişlerdir. Maliye Bakanı, 1954 yılında kendilerinin iktidara gelmesinden sonra iktisadî kalkınmaya ayrılan bütçenin önceki hükümetin ayırdığı bütçeye göre yüzde 103 artış

⁶⁰ Hürriyet Partisi Meclis Grubu Adına Behçet Karaalp (Burdur); 24.02.1957, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:17, s. 696.

⁶¹ Osman Bölükbaşı (Kırşehir); 22.02.1959, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:7, s. 422.

⁶² Demokrat Parti Meclis Grubu Adına Hulûsi Köymen (Bursa); 26.02.1959, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:7, s. 1088.

⁶³ Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubu Adına Avni Doğan (Ankara); 29.02.1960, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:2, s. 1113.

gösterdiğini;⁶⁴ 1955 yılında yaptığı bir konuşmada da, “1950’den önceki senelerde olduğu gibi devlet parasının verimsiz sahalarda israf edilmesi usûlüne son verilmiştir. Buna mukabil her sene miktar ve nispeti gittikçe artırılan yatırım tahsisatının, memleketin iktisadî kalkınmasını ve vatandaşların istihsal faaliyetlerini destekleyecek en hayatî mevzular tevcihi prensip ittihaz olunmuştur” sözleriyle ifade etmiştir.⁶⁵

Çeşitli tarihlerde söz alan milletvekilleri, Demokrat Parti bütçelerinin kalkınmacı ve ilerici olduğunu,⁶⁶ Türkiye Cumhuriyeti’nde iktisadî uyanış ve kalkınışın 1950’de başladığını,⁶⁷ Demokrat Parti iktidarının, 1950 yılından bu yana, memleketimizde ileri bir iktisadî kalkınma hamlesi tahakkuk ettirme yoluna girdiğini ifade etmişlerdir.⁶⁸ Muhalefet milletvekilleri ise, “baraj yapılır, fabrika yapılır. Fakat demokratik rejim ihmal edilemez. Ne birisi, ne diğeri ihmal edilmemelidir” sözleriyle hürriyetler ve kalkınma hamleleri arasında dengenin kurulması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁶⁹

Sonuç

14 Mayıs 1950 seçimlerinde, sandık sonuçları itibarıyla iktidarın el değiştirmiş olması, Türk Demokrasi Tarihi açısından çok önemli bir olaydır. Demokrat Parti, bu seçimlerde 27 yıllık tek parti yönetimine karşı demokrasi ve hürriyet kavramlarını öne çıkartarak iktidara talip olmuştur. Daha partinin kuruluş safhasında, *demokratik düzenin yerine getirilmesi ve devlet ve birey arasındaki ilişkilerin hür insan ve hür vatandaş esasına dayanılarak yeniden düzenlenmesi* esasları ifade edilmiştir.

Sonraki yıllarda yapılan parti kongrelerinde, *Hürriyet Misakı* ve *Millî Teminat Misakı* gibi ibarelerle başlayan beyannâmeler yayınlanmıştır. Seçim kampanyalarında *Millî İrade* kavramının altı çizilmiş; hükümet programlarında, 14 Mayıs’ın *Türk demokrasisinin zafer günü* olduğu vurgulanmıştır. 10 yıllık iktidarı döneminde bu vaatler takip edilmiş ve uygulanıp uygulanmadıkları tartışmalara konu olmuştur.

Gerçekten yüksek seviyeden yapılan bu vaatlerin uygulamaya geçirilmesi bir hayli zor olmuş; bazı alanlarda ise mümkün olamamıştır. Tek parti döneminde çıkartılan kanunlardaki antidemokratik maddelerin kaldırılması konusunda Demokrat Parti iktidarının hiçbir şey yapmaması, basın hürriyeti üzerine yeni sınırlamalar getirilmesi, temel hak ve hürriyetler alanında ihlallerin yaşanması eleştirilere konu olmuştur. 1950 yılında Adnan Menderes, tek parti devrinin antidemokratik kanunlarını kaldıracaklarını söylerken, 1957 yılına gelindiğinde İsmet İnönü, Demokrat Partinin getirdiği antidemokratik kanunları kaldıracaklarını söylemeye başlamıştır.

Belli ölçüde tesis edilen hürriyet ortamının istismarı konusu, iktidar ve muhalefet partileri arasında karşılıklı suçlamalara konu olmuştur. Bir de Demokrat Parti’nin kalkınmayı hürriyete tercih ettiği şeklindeki eleştiriler ve bu tercihin Demokrat Partililer tarafından da kabul edilmesi, ülkede demokrasi ve hürriyetlerin gelişmesinin geri plâna düştüğü gerekçesiyle demokrasi geleceği hakkında endişelerin doğmasına sebep olmuştur. Demokrat Parti iktidarı ile ülkede demokrasi ve hürriyetlerin gelişeceği şeklindeki ümitler beklenen sonuçları vermemiştir.

⁶⁴ Maliye Vekili Hasan Polatkan (Eskişehir); 18.02.1954, TBMM, *TBMM ZC (9. Dönem)*, Cilt:28, s. 528.

⁶⁵ Maliye Vekili Hasan Polatkan (Eskişehir); 18.02.1955, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:5, s. 201-202.

⁶⁶ Zeyyat Mandalinci (Muğla); 21.02.1959, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:7, s. 352-361.

⁶⁷ Seyfi Kutbek (Ankara); 21.02.1956, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:10, s. 412.

⁶⁸ Maliye Vekili Nedim Ökmen (Maraş); 20.02.1956, TBMM, *TBMM ZC (10. Dönem)*, Cilt:10, s. 302-310.

⁶⁹ Emin Soysal (Maraş); 21.02.1960, TBMM, *TBMM ZC (11. Dönem)*, Cilt:12, s. 163.

Hâlbuki 14 Mayıs İnkılâbı, Türkiye’de kabul edilir seviyede bir demokratik sistemin kurulması için çok önemli bir şans oluşturmuş idi. Ya ülkemizdeki demokrasi kültürünün çok zayıf olması, ya da iktidar makamında bulunanların öncelik vermemiş olmaları yüzünden bu fırsat değerlendirilememiş; Demokrat Parti de demokratik olmayan bir şekilde iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Sonuç olarak, bu tecrübelerden sonra, gerek geçmişte iktidarda bulunmuş olanlar, gerek bugün iktidar yetkisini kullananlar ve gerekse gelecekte iktidar olacak olan siyasî kadroların Türk milletine, çağdaş standartlarda bir demokratik sistem tesis etmek gibi bir borçları vardır.

Kaynakça

ALBAYRAK, Mustafa, *Türk Siyasî Tarihinde Demokrat Parti (1946-1950)*, Phoenix Yayını, Ankara 2004.

ASLAN, Emel, *Türkiye’nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)*, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2014.

BENHÜR, Çağatay, “14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinde CHP ve DP’nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları”, *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, Yıl: 2007, Sayı: 17, s. 61-75.

Hükümetler ve Programları I.Cilt 1920-1960, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayını, Ankara 1983.

İNAN, Süleyman, *Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Isparta 2002.

ÖZÇELİK, Pınar Kaya, *Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemleri*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-3, s.163-187.

ÖZKÜÇÜK, Adem, “Demokrat Partinin Demokrasi Söylemleri (1946-1957)”, *Tarih Okulu*, Ocak-Nisan 2012, Sayı:XII, s.95-115.

PARS, Verda, *Demokrat Parti Döneminde Siyasal Örgütlenme*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

SAKAL Fahri, *Çok Partili Döneme Geçişte Tek Partinin Muhalefet Anlayışı*, Etüd Yayınları, Samsun 2008.

T.C. Resmî Gazete, 17 Mart 1954, Sayı:8660, s.8653.

T.C. Resmî Gazete, 8 Haziran 1956, Sayı:9327, s.14505.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (9. Dönem), Cilt: 2, Ankara 1951.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (9. Dönem), Cilt: 13, Ankara 1952.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (9. Dönem), Cilt: 20, Ankara 1953.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (9. Dönem), Cilt: 28, Ankara 1954.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (10. Dönem), Cilt: 5, Ankara 1955.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (10. Dönem), Cilt: 7, Ankara 1955.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (10. Dönem), Cilt: 10, Ankara 1956.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (10. Dönem), Cilt: 17, Ankara 1957.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (11. Dönem), Cilt: 2, Ankara 1958.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (11. Dönem), Cilt: 7, Ankara 1959.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (11. Dönem), Cilt: 12, Ankara 1960.

UYAR, Hakkı; “1950 Genel Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi” *Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 22-24 Ekim 2008.

YILMAZ Ensar, “1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasî Sonuçları”, *e-Journal of News World Sciences Academy Humanities*, 2010, Volume: 5, Number: 4, s. 541-551.

**HISTORY
STUDIES**
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

138

*Volume 9
Issue 2
A Tribute to
Prod. Dr. Ali
BİRİNCİ
June
2017*